iki 2,15 m gylio). Iš viso rasta 10 kapų, iš kurių 5 numeruoti (šurfuose 3, 4, 5, 9), o dar 5 ne (šurfuose 1, 2, 6, 9) dėl per menko kapų atidengimo. Sprendžiant iš grunto struktūros, šurfuose 3, 4, 5 gali būti ir daugiau kapų. Pagal aukščiau kapų rastas XVIII–XIX a. keramikos šukes, kapų chronologija yra ne vėlesnė kaip XIX a. Iškeltas tik vienas visiškai atidengtas skeletas, kuris pagal antropologinius tyrimus yra suaugęs individas. Pagal suardytus kaulus nustatytas minimalus 5 individų skaičius (iš jų vienas suaugęs, dar du 0–5 m. amžiaus vaikai ir vienas 15–18 m. amžiaus vaikas (tyrimus atliko J. Kozakaitė ir R. Brindzaitė).

Tik dviejuose šurfuose (7, 8) pasiektas aiškus įžemis (rusvos spalvos molis) 1,5–1,8 m gylyje. Šurfe 3 jo savybės kitokios – tai balkšvos spalvos smėlis. Kadangi kituose šurfuose palikti kapai, įžemiui pasiekti reikia tolesnių tyrimų.

The Investigation of the Site of the Former Evangelical Lutheran Church in Biržai

In December 2020, a field evaluation (9 test pits totalling 13 m^2) was conducted in J. Janonio Square in Biržai (Fig. 1) revealing 18th–19th-century cultural layers, the chronology of which was determined using the discovered potsherds. Burials dating to no later than the 19th century were discovered at a depth of 1.15–2.15 m in 7 of the 9 test pits, 10 burials being found overall (Fig. 2).

Raimonda Nabažaitė

Rokiškio bažnyčios šventoriaus tyrimai

2020 m. liepą KU BRIAI vykdė detaliuosius tyrimus Rokiškio šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios šventoriaus aplinkoje. Norėta suprojektuotų vandens nuotekų vietose nustatyti šventoriaus kapų lygį (jų neiškeliant, antropologiją atliekant *in situ*), ištirti virš jų kultūrinį sluoksnį ir pateikti rekomendacijas dėl archeologijos strategijos tiesiant visą nuotekų vamzdyną ir jų vietų ištyrimo. Iš viso ištirtos 6 perkasos (3 – 18 m^2 (9x2); 4 – 12 m^2 (6x2 m); 5 – 10 m^2 (5x2 m); 6 – 10 m^2 (5x2 m); 7 – 10 m^2 (5x2 m); 8 – 10 m^2 (5x2 m)) ir 2 šurfai po 2x2 m už bažnyčios tvoros, kurie sudarė 78 m^2 dydžio teritoriją (1 pav.). Po tyrimų nusprendus atsisakyti įgyvendinti nuotekų vamzdyno projektą, toliau žvalgyta suprojektuotos nuogrindos vietoje palei išorinius bažnyčios pamatus 1 m pločio, 70 cm gylio, 161 m ilgio trasa.

Turimi istoriniai duomenys apie sklypą leidžia išskirti bent 3 pagrindinius vietovės kaitos momentus, kurių ankstyviausias vyko XVI a. Nors pirmoji bažnyčia istoriniuose šaltiniuose minima 1516, 1560 m., istoriškai tiksli jos vieta iki 2019 m. nebuvo žinoma. Sunykus pirmajai bažnyčiai, 1708–1713 m. buvo statoma antroji – medinė. Jos statyba rūpinosi Jonas ir Elena (Voinytė) Tyzenhauzai. 1738 m. užsimenama apie jos prastą būklę, o per 1864 m. gaisrą ji sudegė. 1810 m. piešinyje yra išlikęs jos vaizdas, bažnyčios schematiškas kontūras pažymėtas 1866 m. plane. Minėtas planas kurtas projektuojant naująją (dabartinę) Rokiškio bažnyčią, statytą 1866–1877 m. Plane matyti, kad dalis iki gaisro stovėjusios bažnyčios patenka į naujosios statybos vietą; tačiau ji buvo siauresnė, trumpesnė, keturkampiu šventoriumi.

Rokiškio bažnyčios šventoriuje pirmieji tyrimai vyko 2014 m. Projektuojamoje elektros trasoje, kurios dalis pateko į bažnyčios šventorių, ištirti 2 šurfai ir fiksuotas XX a. pradžios sluoksnis su radiniais. Kapų tirtoje vietovėje nerasta (*ATL 2014 metais*, 2015, p. 622). Iki šiol reikšmingiausi aplinkos tyrimai vyko 2019 m.

1 pav. Perkasos 3–8 ir šurfai 1–2 už bažnyčios tvoros, ŠV pusėje iš viršaus. „Rokiškio sirena" nuotr.

Fig. 1. Trenches 3–8 and test pits 1–2 beyond the church fence on the NW side, as seen from above.

2 pav. Perkasos 3 objektai: mūrinis vandens nuotekų latakas ir kontraforso pamatai (1866–1877 m.); 1708 m. antrosios ir 1864 m. gaisro metu nudegusios bažnyčios priklausinio pamatas, 10 kapų (2–8, 24–26). „Rokiškio sirena" nuotr.

Fig. 2. Objects in trench 3: a masonry drainage channel and a buttress foundation (1866–1877); the foundation of an addition to the second church built in 1708 and destroyed by fire in 1864, and 10 burials (2–8, 24–26).

Rokiškio šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios viduje įrengto grindų šildymo vietoje. Iki projektinio 50 cm gylio visu bažnyčios perimetru (išskyrus altorinę dalį ir įėjimo pusę) žvalgytas 27x19 m dydžio plotas 1 (513 m^2 – su kolonų vietomis). Siekiant patvirtinti ir užfiksuoti, kad buvo antra (medinė) bažnyčia (1708–1864 m.), tikslinėse ploto vietose (perkasose 1–2) tyrimai vyko 0,5–2,7 m gylyje atidengiant aktualius archeologinio horizonto ar pamatų paviršius. Archeologinių tyrimų metu pavyko surinkti naujų duomenų apie vietovės XVI–XX a. sluoksnių stratigrafiją, įvairius radinius (daugiausia

buvusių įkapių) ir užstatymo kaitą. Fiksuotos su dabartinės bažnyčios statyba (1866–1877 m.) susijusios struktūros (kriptos pamatai 1, kolonos pamatas (pilnas pjūvis), buvusių pastolių vietos). Perkasoje 2 pavyko rasti antrosios medinės (1708–1713 m.) per 1864 m. gaisrą nudegusios bažnyčios priklausinio pamatus 2. Nuo jų 1,8 m atstumu aptikti dar vieni dvigubai platesni (1,3 m) iš plytų ir akmenų mūryti pamatai 3, datuojami XVI–XVII a., fiksuoti du gaisrai, XVI–XVII a. šventoriaus horizontas (kapas 1). Lauke šventoriaus teritorijoje žvalgyta buvusioje šilumos trasoje nuo koplyčios iki šoninės (Š) sienos (26,4 m^2). Joje iki atidengto lovio viršaus sluoksnis sunaikintas, surinkta tik pavienių suardytų žmonių kaulų, rasta ankstyviausia moneta – Aleksandro denaras, kaldintas 1495–1503 m. (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 200–206). Tais pačiais 2019 m. K. Duderis šventoriaus aplinkoje žvalgė šilumos lovio likusią trasą (21 m^2). Nustatyta, kad sluoksniai suardyti, rasta suardytų kapų žmonių kaulų.

2020 m. archeologinių tyrimų metu surinkti duomenys apie kapus leidžia patvirtinti, kad būta senojo šventoriaus, stratigrafiškai jis atitinka XVI–XVII a. bažnyčios gyvavimo laiką. Mirusieji rasti 0,7–2,6 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus. Kapai fiksuoti tiek dabartinės bažnyčios išorės teritorijoje, tiek už jo tvoros. Perkasose 2–6, 8 ir šurfe 1 atidengti 28 skeletai (didžioji dalis dalinai) (2–7 pav.), kurių antropologija atlikta *in situ*, o platesniems laboratoriniams tyrimams iškelti tik dviejų mirusiųjų palaikai (kapų 13 ir 14) (tyrimus atliko dr. Justina Kozakaitė). Tai du 30–50 m. vyrai, palaidoti su išskirtinėmis įkapėmis – XVI a. pradžios odiniais diržo krepšiais. Šie radiniai labai reti, todėl tyrimų eigoje buvo iškelti. Bendradarbiaujant su restauratoriumi A. Puškoriumi inicijuotas jų dezinfekavimas, užšaldymas, laukiant finansavimo. Vienas iš numatomų konservuoti

3 pav. Perkasoje 3 rastame kape 7 tarp šlaunų padėtas peiliukas, kaukolės dešinėje likusi sunykusios įkapės žalia dėmė. R. Nabažaitės nuotr.

Fig. 3. A knife placed between the thighs in burial 7 in trench 3 and a green stain on the right side of the skull, evidence of a vanished grave good.

4 pav. Kapai 11–14, 28 perkasoje 5 iš Š. R. Nabažaitės nuotr.

Fig. 4. Burials 11–14 and 28 in trench 5, as seen from the N.

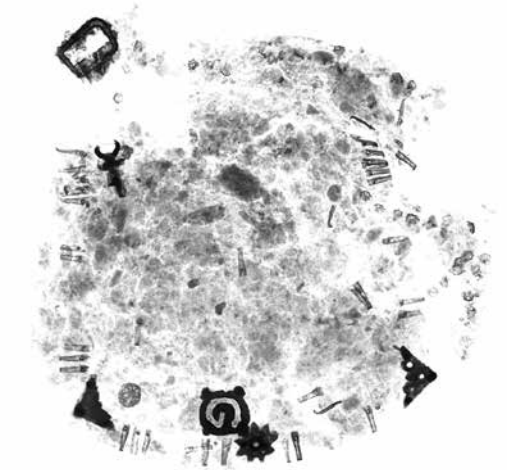
ir restauruoti diržo krepšių yra unikalus visoje Lietuvoje (5 pav.). Jis išlikęs kartu su jam priklausiusiu spurgeliais dekoruotu diržu, netgi pritvirtintas prie jo. Tokio pilno ir taip gerai išlikusio komplekto iki šiol dar nebuvo surasta per visą Lietuvos archeologinių tyrinėjimų laikotarpį. Kitas diržo krepšys išlikęs prasčiau, bet daug reikšmingų odinių dirbinio detalių fragmentų yra autentiškose vietose (6 pav.). Tai labai svarbu šių retai pasitaikančių dirbinių konstrukcijos pažinimui. Radinių rentgeno nuo-

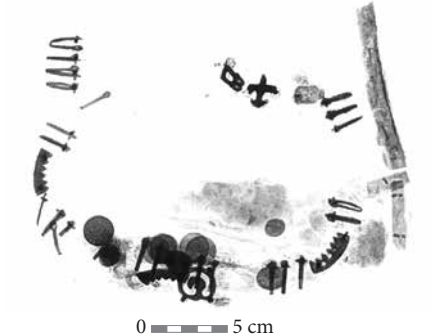
5 pav. Perkasoje 5 atkastas apardytas kapas 13 ir atidengtas odinis diržo krepšys bei peiliukas iš R. R. Nabažaitės ir R. Vedricko (rentgeno) nuotr.

Fig. 5. Disturbed burial 13, the leather belt pouch, and the small knife unearthed in trench 5, as seen from the E.

6 pav. Perkasoje 5 atkasto kapo 14 odinis diržo krepšys iš R. R. Nabažaitės nuotr. ir R. Vedricko (rentgeno) nuotr.

Fig. 6. The unearthed leather belt pouch unearthed in burial 14 in trench 5, as seen from the E.

trauka atskleidė, kad krepšiuose yra išlikę nemažai monetų. Tikėtina aptikti ir kitų nuotraukoje neužfiksuojamų organinės kilmės dirbinių, apie kuriuos sužinoti dabartinėje situacijoje nėra galimybės. Kartu su diržo krepšiais aptiktas ir peiliukas medinėmis kriaunomis. Jis įmautas į odines makštis. Taip gerai išlikusios odinės peilių kriaunos ir odinių makštų liekanos Lietuvos kapinynų medžiagoje aptiktos pirmą kartą. Kapų nebuvo perkasoje 7 (sklypo R dalyje) ir šurfe 2 (ŠV pusėje, šalia Laukupės upelio). Mirusieji laidoti 1–3 horizontais mediniuose karstuose (iš jų išlikę tik sutriušę medienos likučiai), aukštielninki, galvomis į V pusę, sulenktomis rankomis pilvo srityje arba fiksuojant jas šonuose. Atlikus žmogaus kaulų antropologinę ekspertizę *in situ*, iš 28 kapų buvo nustatyta 17 suaugusių individų (tiek moterų, tiek vyrų) ir 11 nesuaugusiųjų individų. Iš suardytų kapų kaulų (ir surinktų trasos žvalgymų metu) nustatyti dar 56 galimi individai. Mirusieji laidoti ir su įkapėmis, ir be jų. Iš įkapių paminėtina XVI a. moneta (Aleksandro denaras, vaiko kapas 27), metaliniai žiedai, peiliukas, kaklo karoliai, segė, du XVI a. pradžios odiniai diržo krepšiai (iškelti restauruoti). Panašių ir dar įvairesnių įkapėms priskirtinų radinių rasta duobių užpilduose bei virš senojo šventoriaus supiltuose sluoksniuose. Dalis tirtų kapų suardyta įrengiant dabartinės bažnyčios pamatus ir iškasant jiems duobes (prie kontraforsų jos buvo daugiau nei 2,8 m gylio). Sluoksnių suardymų neišvengta laidojant mirusiuosius vieną ant kito. Pagal įkapes ir sluoksnių pozicijas mirusieji laidoti XVI–XVII a. Tačiau perkasoje 6 sluoksnių pozicija leistų svarstyti kai kurių palaidojimą antrosios bažnyčios gyvavimo laikotarpiu (1708–1713–1864 m.). Archeologiniais tyrimais nustatyta, kad senasis reljefas (nuo XVI a.), fiksuotas ant įžemio, turi kalvelės požymių, su nuokalne Laukupės link. Toks reljefas

7 pav. Kapai 17–19 perkasoje 6 iš R. R. Nabažaitės nuotr.

Fig. 7. Burials 17–19 in trench 6, as seen from the E.

8 pav. Perkasos 7 P sienutės pjūvis pasiekus įžemį iš V. R. Nabažaitės nuotr.

Fig. 8. The cross-section of the S wall of trench 7 after reaching sterile soil, as seen from the W.

nesikeitė iki pastatant dabartinę bažnyčią, kai buvo dirbtinai pakeltas paviršius.

Nors perkasoje 3 tikėtasi rasti XVI–XVII a. bažnyčios V sieną, lūkesčiai nepasiteisino. Paminėtina tik tiek, kad gilinantis ties kontraforso apačia (2,8 m gylyje) rasta viena XVI a. plyta su pirštų braukomis, o šone atsiremta į kietą pagrindą, kuris leistų tik hipotetiškai svarstyti apie galimą jos sieną, esančią po dabartinės bažnyčios V pamatu. Tačiau norint tai patikrinti reikia papildomų tyrimų.

9 pav. Požeminė vandens nuotekų sistema trasoje 2. L 1-7 raide pažymėtos mūrinių latakų vietos. „Rokiškio sirena“ nuotr.

Fig. 9. The underground drainage system in utility trench 2. The series L 1–7 marks the site of the masonry channel.

10 pav. Bažnyčios presbiterijos pusė, latakas 1 trasoje 2, atkarpoje II iš R. R. Nabažaitės nuotr.

Fig. 10. The side of the church's presbytery and channel 1 in utility trench 2, section II, as seen from the E.

Apie XVIII a. – XIX a. vidurio bažnyčios gyvavimo laikotarpį šiek tiek duomenų surinkta perkasoje 3. Joje atidengtas antrosios medinės (1708–1713 m.) per 1864 m. gaisrą nudegusios bažnyčios gaisro sluoksnis ir šio laikotarpio akmenų pamatai (struktūros prasme artimi 2019 m. fiksuotiems pamatams 2). Perkasoje 3 gaisro sluoksnis suardytas dabartinės bažnyčios statybos metu, juo užpilta kontraforso duobė. Perkasoje 7 jis paskleistas ir fiksuotas ne savo pirminėje pozicijoje. Istorinio gaisro nesuardyti pėdsakai su 1842 m. moneta rasti perkasoje 4. Archeologiniai duomenys leistų manyti, kad Š ir R sklypo dalies gaisras nepalietė, perkasose 5–7 jo žymių nebuvo (8 pav.).

Dabartinės bažnyčios statybos (1866–1877 m.) etapą liudija visose perkasose fiksuotas supiltinis 0,2–1,5 m storio niveliacinis gruntas, paimtas iš pamatams ir kriptai kastų duobių, juo užpiltas kalvelės reljefas. Supiltinėje žemėje surinkta tiek vienalaikės statybinės medžiagos (tarp jų standartinių, ženklintų ir figūrinių plytų, čerpių, skalūninės stogo dangos likučių ir pan.), tiek ankstesnių XVI–XVIII a. radinių. Perkasoje 3 ir žvalgomoje trasoje palei presbiteriją atrasta mūrinė požeminė vandens nuotekų sistema. Anuomet ją įrengdami projektuotojai ir inžinieriai sprendė kriptos drėgmės ir vandens poveikio problemas. Sistemą sudaro palei presbiterijos sienas įrengti keturkampiai mūriniai vandens surinktuvai 1–4, vandens loviai 1–3 ir nuo jų nuvesti mūriniai latakai 1–7 (9–12 pav.). Pagal jų kryptis ir išvestines ašis, vanduo buvo surenkamas į numanomus specialius

kolektorius. Jų vietas galima hipotetiškai lokalizuoti pagal latakų susikirtimo ašis, tačiau norint patikslinti, reikalingi papildomi tyrimai. Kad nuotekų sistema yra vienalaikė su dabartine bažnyčia, liudija tokių pačių matmenų plytos, kurių dalis ženklinta raide M, sietina su fundatorės Marijos vardu. Įsitikinus, kad nuotekų sistema yra geros būklės, ją nuspręsta vėl pritaikyti šių dienų bažnyčios reikmėms.

Iš viso surinkti 439 radiniai perduoti RKM. Rastas monetas identifikavo E. Remecas. Tyrimų metu visi atidengti mūriniai statiniai išsaugoti, kapai apdangstyti ir užpilti iškastiniu gruntu. Kapų 13, 14 ir suardytų kapų kaulai atskiruose geotekstilės maišuose perlaidoti perkasoje 5.

11 pav. Bažnyčios presbiterijos pusės vandens nuotekų lovys 3 ir latakas 5 trasoje 2, atkarpoje II iš P. R. Nabažaitės nuotr.

Fig. 11. Drainage bed 3 and channel 5 in section II of utility trench 2 on the presbytery side, as seen from the S.

12 pav. Bažnyčios presbiterijos pusės latakas 7 šalia kontraforso pamatų trasoje 2, atkarpoje II iš PV. R. Nabažaitės nuotr.

Fig. 12. Rainwater drainage channel 7 beside a buttress foundation in section II of utility trench 2 on the presbytery side, as seen from the SW.

The Investigation in the Churchyard of the Rokiškis Church

In 2020, KU BRIAI conducted an excavation (6 trenches and 2 test pits totalling 78 m^2) in the vicinity of the churchyard of the Church of the St Matthew the Apostle and Evangelist in Rokiškis (Fig. 1). The digging of a 1 m wide, 1 m deep, 159 m long utility trench around the church's foundation was monitored.

The archaeological investigation recorded 28 burials, which allows one to confirm the fact of the existence of the old churchyard (based on finds dating to the 16th–17th centuries, some to the 18th century). The burials, in wooden coffins (only splintered remains surviving), were unearthed in 1–3 horizons at a depth of 0.7–2.6 m from the present surface, both inside

the current churchyard and beyond its fence. The individuals had been interred supine with their heads to the W and their arms bent to lie in the abdomen area or straight at the sides. After performing an anthropological examination on the human bones *in situ* from the 28 burials, 17 adults (both female and male) and 11 subadults were identified. Another 56 possible individuals were identified from the bones from disturbed burials. The individuals had been interred with and without grave goods (Figs. 2–7), of which the 16th-century coin (an Alexander denar, child burial 27), metal rings, a small knife, necklace beads, a brooch, and 2 early 16th-century leather belt pouches (burials 13, 14, removed for restoration) should be mentioned. Those finds discovered in the fill layers in the pits and above the old churchyard should also be ascribed to the grave goods.

The investigation unearthed the layer from the second wooden church (1708–1713) and the church that burnt down in 1864 as well as a stone foundation from this second period (Fig. 8). The 0.2–1.5 m thick fill soil, recorded in all of the trenches and formed from the pits dug for the foundation and crypts, attests to the construction stage (1866–1877) of the present church. This fill soil, which contained contemporaneous construction material, was used to level the old hill relief. An underground masonry drainage system with 7 channels was also discovered (Figs. 9–12) and the church's foundation was partially exposed. A total of 439 finds were collected.

Raimonda Nabažaitė

Šv. Jono bažnyčios Klaipėdoje tyrimai

2020 m. rugpjūčio pabaigoje – spalį KU BRIAI vykdė detaliuosius tyrinėjimus iki II Pasaulinio karo Klaipėdoje stovėjusios Šv. Jono bažnyčios vietoje (UK 42597) (Turgaus g. 24). Tyrimai atlikti užsakius Klaipėdos miesto evangelikų liuteronų bažnyčiai ir Kultūros infrastruktūrai, siekiant surinkti daugiau informacijos projektuojant atstatomą bažnyčią bei tolesnei archeologinių tyrimų strategijai. Pirmieji archeologiniai tyrimai vyko 1970–1974 m. (V. Žulkus). Senamiestyje kastos tranšėjos, kurių viena iš atkarpų pateko į Šv. Jono bažnyčios sklypą palei Turgaus gatvę. Aptiktas Šv. Jono bažnyčios Š sienos fragmentas (1,4 m gylyje), skirtingu laikotarpiu datuojami apsidės pamatai bei kapai bažnyčios išorėje. 1994–1995 m. R. Sprainaičio archeologiniais tyrimais (6 plotai, iš viso 205,6 m^2) tikslingai siekta pažinti bažnyčios situaciją. Tyrimų metu skirtingose vietose 0,4–1 m gylyje atidengti bažnyčios pamatai, o išvedant tarp jų ašis – nustatytas bažnyčios dydis (44x25 m), bokšto, apsidžių, kai kurių kontraforsų vietos. Taip pat buvo nustatytas pamatų įgilinimas ir iki 3,3 m storio vietovės kultūrinis sluoksnis. Tyrimų metu išsiaiškinta, kad bažnyčios pamatai įkasti į XVII a. kultūrinį sluoksnį, po kuriuo yra kiek ankstyvesnis XVI a. I pusės užstatymas. 1,15–1,3 m gylyje buvo atidengti 6 apardyti XVIII–XIX a. palaidojimai, surinkta nemažai žmonių kaulų iš suardytų kapų. 2012 m. aktualinant Šv. Jono bažnyčios atstatymo idėją ir siekiant jos vietoje įrengti informacinį stendą bei kertinį akmenį, ištirtas 4 m^2 šurfas iki projektinio 80 cm gylio (R. Nabažaitė), kuriame atidengtas pokario pas-